

Privatskole og karakterer på medisinstudiet

Sammendrag

Bakgrunn. Mange medisinstudenter har bakgrunn fra privatskole. Oppnår slike studenter dårligere studieresultater enn studenter uten slik bakgrunn?

Materiale og metode. Data fra Nasjonal utdanningsdatabase, med opplysninger om hele befolkningens utdanning, ble benyttet. Data ble analysert ved hjelp av lineær regresjon, og effekter av privatskolebakgrunn på gjennomsnittskarakteren ved oppnådde 60 studiepoeng ble beregnet. Det ble kontrollert for tid mellom videregående skole og start av medisinstudiet, studiested, kjønn og sosial bakgrunn, målt med foreldrenes utdanning.

Resultater. Studenter med bakgrunn fra privatskole hadde lavere karakternivå enn studenter uten slik bakgrunn. Dette gjaldt også ved sammenlikning mellom studenter som har brukt like lang tid på å komme inn på medisinstudiet og studenter med samme karakternivå fra videregående skole. Sosial bakgrunn og kjønn hadde liten betydning for karakterene.

Fortolkning. Det er sannsynlig at privatskolene rekrutterer studenter som i utgangspunktet har et lavere prestasjonsnivå enn studentene uten privatskolebakgrunn. Privatskolestudentene kan oppnå bedre resultater enn andre dersom man ved disse skolene legger hovedvekt på eksamensrettet undervisning.

Engelsk sammendrag finnes i artikkelen på www.tidsskriftet.no

Oppgitte interessekonflikter: Ingen

Marianne Nordli Hansen

mnhansen@sosiologi.uio.no
 Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
 Universitetet i Oslo
 Postboks 1096 Blindern
 0317 Oslo

I de siste par årene er privatskolene blitt et politisk stridstema. Et hovedspørsmål i debatten dreier seg om konsekvenser for den offentlige skolen. Høyresiden argumenterer for at mangfold og konkurranse mellom ulike typer skoler vil føre til kvalitetsheving også i den offentlige skolen. Venstresiden hevder tvert imot at flere privatskoler vil bidra til rasing av den offentlige fellesskolen, fordi det er elevene med mest ressurser som trekkes ut. Dermed settes en uheldig spiral i gang: Den offentlige skolen blir over tid stadig mindre attraktiv for familier fra privilegerte miljøer.

Et spørsmål som har fått mindre oppmerksomhet, er om privatskole innebærer at man kan «kjøpe» seg bedre skolerresultater enn det man ville ha oppnådd i en offentlig skole. Dette kan skje hvis privatskolene i størst grad prioriterer å gi elevene eksamensrelevante kunnskaper. Det kan bety at karakterer er et dårligere mål på evnenivået blant privatskoleelever enn blant elever fra den offentlige skolen. En slik hypotese støttes av britiske forskningsresultater, som viser at elever fra private videregående skoler oppnår dårligere karakterer på universitetet enn sine medstudenter fra offentlige skoler når studenter med like karakterer fra videregående skole sammenliknes (1).

Det finnes ingen tilsvarende systematiske studier av resultater i Norge. Privatskoler er lite utbredt, slik at andelen studenter med slik utdanning blir svært lav. Medisinstudiet er et unntak fra dette. Den sterke konkurransen om studieplasser har ført til at mange studenter har tatt opp igjen eksamener fra videregående via privatskoleopphold (2). Spørsmålet som reises her er om studenter med bakgrunn fra privatskole oppnår dårligere studieresultater enn studenter med bakgrunn fra den offentlige skolen.

Materiale og metode

Data fra Nasjonal utdanningsdatabase, som administreres av Statistisk sentralbyrå og inneholder informasjon om hele befolkningens

utdanning, også medisinstudentenes, ble benyttet. Materialet ble koblet med karakteropplysninger fra universitetenes registre. Analysene er basert på studenter som begynte studiet etter 1980 og som fikk karakterer etter den gamle skalaen, som varierte mellom 6 og 12. Det som ble undersøkt, var karakterer tidlig i studiet. Det ble beregnet et vektet gjennomsnitt av resultatene inntil det semesteret studentene oppnår 60 studiepoeng, noe som vanligvis tilsvarer ett års studietid. For de fleste studentene ble beregningen basert på tre, fire eller fem karakterer, noe som bør gi et bredt bilde av prestasjonsnivået tidlig i studiet.

Analysene omfatter i hovedsak studenter ved Universitetet i Oslo i perioden 1980-95 og studenter ved Universitetet i Bergen i perioden 1980–99. I Oslo sluttet man å gi karakterer i 1996, mens man i Bergen gikk over til bokstavkarakterer i 2000. Studenter som ikke har fullført videregående skole i Norge, er utelatt fra analysene.

Privatskoler er av forskjellig type. Noen har et ideologisk eller religiøst grunnlag, andre har ikke noe slikt grunnlag. Denne studien er begrenset til de ikke-ideologiske privatskolene. Den vanligste skolen av denne typen blant medisinstudenter er Bjørknes Privatskole, men det finnes også andre tilsvarende skoler.

For å undersøke om studenter med bakgrunn i ikke-ideologiske privatskoler oppnår dårligere resultater i medisinstudiet, ble lineær regresjon benyttet, med karakter som avhengig variabel. Det ble også innført en rekke kontrollvariabler. For det første for år for oppstart av studiet, siden karakternivået kan variere fra år til annet og andelen elever med privatskolebakgrunn er ulik fra år til år. For det andre ble variabler som måler tid mellom første gangs avsluttet videregående skole og startår på medisinstudiet inkludert. Det var grunn til å forvente at de som begynner på medisinstudiet tidlig, oppnår høyere karakterer enn de som tas opp senere, fordi de førstnevnte har oppnådd de høyeste karakterene på videregående skole. For å undersøke om privatskole-

Hovedbudskap

- Medisinstudenter med bakgrunn fra privatskole oppnår dårligere resultater enn studenter uten slik bakgrunn

elevene skiller seg ut, var det grunn til å skille mellom disse og de studentene som benyttet andre tidkrevende «kanaler» for opptak til medisinstudiet, slik som poengsamling gjennom å ta andre fag. For det tredje ble det kontrollert for karakterpoeng fra videregående skole ved opptak. Dette ble kun gjort for studenter som begynte ved Universitetet i Bergen i perioden 1997–99, da karakterpoeng kun var tilgjengelig fra og med 1997. Denne analysen omfatter derfor forholdsvis få studenter. For det fjerde ble det kontrollert for kjønn og bakgrunn, målt med foreldrenes utdanning. Det ble brukt en inndeling i fem kategorier: grunnskole eller kortvarig videregående utdanning, fullført videregående skole, lavere universitetsgrad, høyere universitetsgrad og til sist de som har en eller to foreldre som er leger.

Resultater

E-tabell 1 beskriver datamaterialet. 22% av studentene hadde utdanning fra ikke-ideologiske privatskoler, og kun 23% begynte på medisinstudiet samme år som de avsluttet videregående skole.

I tabell 2 fremgår beregnede effekter av de uavhengige variablene på karakter tidlig i studiet. I modell 1 er startår, studiested og privatskole inkludert. Karakternivået var høyest i de tidlige årene i perioden. Studenter i Oslo ser ut til å ha oppnådd noe høyere karakterer enn studentene i Bergen. Effekten av privatskolebakgrunn var negativ. Studentene med slik bakgrunn oppnådde mer enn en halv karakter dårligere resultat enn studentene fra offentlige skoler når startår og studiested var kontrollert for, om lag et halvt standardavvik lavere enn karakteren til studenter uten privatskole (e-tab 1).

I modell 2 er det kontrollert for tid mellom førstegangs avlagt eksamen ved videregående skole og startår, foreldrenes utdanning og kjønn. Koeffisienten for privatskole synker i forhold til modell 1 fra noe over til noe under en halv karakter. Effektene av kjønn og foreldrenes utdanning var små, men studenter med legebakgrunn oppnådde noe bedre karakterer enn studenter med foreldre med lavere utdanning enn videregående skole. Ventetid hadde stor betydning for resultatene. Studenter som begynte på studiet direkte fra videregående skole, presterte i gjennomsnitt ca. én karakter bedre enn dem som hadde ventet fem år eller mer. Tilsvarende analyser ble også gjort for avsluttende karakterer. Disse analysene viste de samme tendensene for karakterer tidlig i studiet, men betydningen av privatskole og ventetid var noe svakere.

Å konsentrere fremstillingen om tidlige karakterer gir mulighet til å inkludere effekter av karakternivå fra videregående skole. E-tabell 3 viser effekter av privatskole med og uten kontroll for karakterer fra videregående skole for studenter i Bergen i slutten av 1990-årene. Karakter

Tabell 2 Effekter av startår, studiested, privatskole, ventetid, sosial bakgrunn og kjønn på karakter. Lineær regresjon

	B	Standardfeil	P-verdi	B	Standardfeil	P-verdi
Konstant	9,442	0,096	0,000	8,525	0,119	0,000
Startår 1981	0,106	0,124	0,391	0,150	0,120	0,210
Startår 1982	-0,066	0,122	0,587	0,014	0,118	0,905
Startår 1983	0,080	0,122	0,516	0,118	0,118	0,320
Startår 1984	-0,359	0,125	0,004	-0,343	0,122	0,005
Startår 1985	-0,309	0,124	0,013	-0,309	0,120	0,010
Startår 1986	-0,564	0,119	0,000	-0,532	0,116	0,000
Startår 1987	-0,644	0,123	0,000	-0,597	0,119	0,000
Startår 1988	-0,630	0,130	0,000	-0,618	0,126	0,000
Startår 1989	-0,320	0,121	0,008	-0,287	0,118	0,015
Startår 1990	-0,855	0,125	0,000	-0,792	0,122	0,000
Startår 1991	-0,487	0,123	0,000	-0,456	0,119	0,000
Startår 1992	-0,292	0,123	0,018	-0,272	0,120	0,023
Startår 1993	-0,395	0,121	0,001	-0,376	0,118	0,001
Startår 1994	-0,454	0,126	0,000	-0,402	0,122	0,001
Startår 1995	-0,604	0,127	0,000	-0,639	0,123	0,000
Startår 1996	-0,110	0,148	0,455	-0,049	0,143	0,732
Startår 1997	-0,637	0,163	0,000	-0,567	0,158	0,000
Startår 1998	-0,906	0,157	0,000	-0,832	0,152	0,000
Startår 1999	-0,840	0,151	0,000	-0,735	0,147	0,000
Studiested Oslo	0,266	0,043	0,000	0,478	0,045	0,000
Privatskole	-0,569	0,049	0,000	-0,406	0,049	0,000
Ventetid (referansekategori 5 år eller mer)						
0 år				0,933	0,072	0,000
1 år				0,715	0,069	0,000
2 år				0,506	0,069	0,000
3 år				0,276	0,076	0,000
4 år				0,291	0,085	0,001
Foreldres utdanning (referansekategori: lavere enn videregående)						
Videregående skole				0,130	0,079	0,101
Lavere universitetsgrad				0,150	0,059	0,011
Høyere universitetsgrad				0,149	0,061	0,015
Lege				0,273	0,069	0,000
Kjønn: Mann				0,091	0,038	0,018
N = 3 147	R ² = 0,111			R ² = 0,172		

fra videregående skole har en positiv effekt på oppnådd karakter. Effekten av privatskolebakgrunn var negativ. De som har utdanning fra privatskole, hadde mer enn én karakter dårligere resultat enn sine medstudenter med samme karakternivå fra videregående skole som ikke hadde gått på privatskole. Betydningen av ventetid var noe endret i forhold til den tidligere analysen (tab 2). Studenter med ett års ventetid hadde det høyeste karakternivået. Andelen privatskolelever blant disse studentene var 7%, altså lavere enn i hele utvalget. For å oppnå et større utvalg ble det også gjort en analyse hvor bokstavkarakterer gitt i de senere år i Bergen er inkludert. Karakterene ble standardisert til z-skårer, som innebærer at gjennomsnittet får verdien 0 og standardavviket verdien 1. Denne analysen viste tilsvarende tendenser: Studenter med privatskolebakgrunn oppnådde et karakternivå på ca. ett standardavvik lavere enn andre studenter.

Diskusjon

Medisinstudenter med eksamen fra privatskole oppnår noe dårligere resultater enn

andre, også når studenter med samme karakterer fra videregående skole sammenliknes. Tilsvarende tendenser er også vist i Storbritannia, hvor riktignok privatskoler er mer utbredt enn i Norge.

Forklaringen er trolig for det første at privatskolene har rekruttert studenter som i utgangspunktet har et lavere prestasjonsnivå enn de øvrige studentene, noe som også innebærer at de oppnår lavere prestasjoner på medisin. Dessuten er det grunn til å tro at undervisningen på de ikke-ideologiske privatskolene er mer eksamensrettet enn undervisningen i offentlige skoler. Å oppnå gode karakterer på eksamener i den videregående skolen kan kreve andre ferdigheter enn det som kreves for å ta universitetseksamener, som i større grad bygger på selvstendige studier. Dermed blir karakterer et noe dårligere mål på evner som belønnes under medisinstudiet for elevene fra privatskole enn for elever fra offentlige skoler. Det er også hevdet at gevinsten av privatskole, i form av gode karakterer, er størst for dem som ikke har de beste evnene. For elever med svært gode

evner betyr det mindre hva slags skole man går på (1). Dette innebærer at privatskolene i større grad enn de offentlige skolene makter å produsere gode eksamensresultater, og dermed tilgang til medisinstudiet, hos elever som ikke nødvendigvis har et høyt evnenivå. Denne antakelsen understøttes av at studenter med privatskolebakgrunn oppnår dårligere karakterer enn andre med samme ventetid før studiene, og betydelig lavere resultater enn studenter med samme karakternivå fra videregående skole.

Resultatene er av betydning for den politiske debatten om privatskoler og i en vurdering av opptakskriteriene til medisinstudiet. Det at elever fra privatskole oppnår et lavere karakternivå enn andre, kan støtte en oppfatning om at privatskoler fungerer som en bakvei inn i høyere utdanning. Gjennom å ta privatskole kan mindre talentfull ungdom vinne over mer talentfulle rivaler i konkurransen om attraktive studieplasser. Dette gir et inntrykk av mindre rettferdighet enn om studieplasser kun ble fordelt på grunnlag av karakterer hos elever som har konkurrert på like vilkår. Dette er imidlertid ikke noe nytt i Norge, slik man kan få inntrykk av i dagens politiske debatt. Privatskole har lenge vært en av «hovedkanalene» til attraktive studieplasser som medisin, men er mindre viktig i dag enn i 1990-årene.

Spørsmålet om rettferdighet er viktig når attraktive studieplasser skal fordeles, men det reiser seg også et spørsmål om effektivitet. Karakterforbedring på privatskole er neppe fornuftig bruk av tid, særlig fordi studenter med privatskolebakgrunn oppnår noe dårligere karakterer enn sine medstudenter som har brukt like lang tid på å komme inn på medisinstudiet. Det er interessant at ventetid har så stor betydning for eksamensresultatene. Studenter som har brukt flere år på poengsamling for å komme inn på medisinstudiet, kan forventes å være svært motiverte. Likevel har studenter med kortere ventetid bedre resultater.

e-tab 1 og e-tab 3 finnes i artikkelen på www.tidsskriftet.no

Litteratur

1. Smith J, Naylor R. Determinants of degree performance in UK universities: a statistical analysis of the 1993 student cohort. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics* 2001; 63: 29–60.
2. Wiers-Jenssen J, Vaglum P, Ekeberg Ø. Repetisjon av privatisteksamener – veien til det medisinske studium. Omfang, finansiering og sosiale konsekvenser ved poengsamling til medisinstudiet i Norge. *Tidsskr Nor Lægeforen* 1995; 115: 2659–62.